

СОЛЯР МИФОЛОГИЯНИНГ РУДИМЕНТЛАРИГА СИНХРОНИК ЁНДОШУВ

Г. К. Кдырбаева

Нукус давлат педагогика институти доценти, фалсафа доктори (PhD)

kdirbaevagulzira@gmail.com

Н. Х. Бабаджанова

Чирчиқ давлат педагогика университети ўқитувчиси

nargizababadjanova2020@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Илм-фаннинг ҳозирги пайтдаги тараққиёт босқичида тилшунослик фанида антропоцентрик парадигма устунлик қилади, яъний тилшуносликдаги интеграцион жараён XIX асрдаги қиёсий тарихий ёндошув ва XX асрдаги тизимли-структур парадигмалардан ўтиб, биринчиликни қўлга киритди. Лингвистик ҳодисаларни ўрганиш давомида қиёсий тадқиқотлар асосан лингвомаданиятшунослик антропоцентрик ёндашув негизида олиб борилган тадқиқотлар самарали ҳисобланади. Лингвомаданий тадқиқотларнинг шаклланиши аксарият ҳолларда архетипик тушунчалар билан боғлиқ бўлиб, у мифологик мактаб ғояларига асосланади, яъний қиёсий мифология мактабининг вакиллари тушунчалари билан боғлиқ.

“Миф”, “мифология”, “мифологик мактаб”, “мифологик тафаккур”, “мифологема”, “мифоконцепт” каби атамалар мифологик олам манзарасин ўрганишдаги асосий атамалар бўлиб, ушбу атамалар билан боғлиқ мактаб вакиллари ўз изланишларида “ибтидоий одам”нинг ақлий, сўнгра бадий, шеърый фаолиятининг асосий элементлари миф ва мифология таълимотига таянади. Миф ибтидоий тафаккур шакли, одамнинг атрофидаги воқелик ҳодисаларини билиш ва идрок қилиш воситаси сифатида тасвирланади.

Мифологик мактаб эволюцияси қиёсий мифологиянинг шаклланиши натижасида пайдо бўлган, мактаб асосчиларининг бирламчи вазифаси, поэтик ижоднинг негизини ташкил қилувчи мифологик назариянинг ижобий тавсифлари ёрдамида асл миф ва афсоналарни аниқлаш ҳисобланди. Муайян мақсадларни амалга ошириш учун мактаб вакиллари бир қанча ёзма ёдгорликларни, эртак, достон, ашула ва бошқа материалларни тўплаган. Мазкур қиёсий мифологик мактаб вакиллари тадқиқотлари фольклорининг авлодларга ётиб боришига ва

мифологиянинг ривожланишига ўз ҳиссасин кўшди, чунончи қорақалпоқ мифологияси эса қиёсий ёндашув тамойиллари асосида тадқиқ қилинмаган ва бу ачинарли ҳолат.

Калит сўзлар: соляр мифология, рудимент, архетип, диахроник ёндошув, миф, мифология, мифологема, концепт, лингвомаданиятшунослик, куёш.

ABSTRACT

At the present stage of development of science, the anthropocentric paradigm prevails in linguistics, that is, the integration process in linguistics has won the first place, passing through the comparative historical approach of the XIX century and the structural-structural paradigms of the XX century. In the study of linguistic phenomena, comparative studies, mainly on the basis of an anthropocentric approach to linguocultural studies, are effective and useful. The formation of linguocultural research is often associated with archetypal concepts, which are based on the ideas of the mythological school, i.e., the concepts of the representatives of the school of comparative mythology.

Terms such as "myth", "mythology", "mythological school", "mythological thinking", "mythology", "mythology" are the main terms in the study of the mythological worldview. then claim that the main elements of artistic, poetic activity are based on the teachings of myth and mythology. Myth is described as a primitive form of thinking, a means of knowing and perceiving the phenomena of reality around man.

The evolution of the mythological school emerged as a result of the formation of comparative mythology, the primary task of the founders of the school was to identify the original myths and legends using the positive descriptions of the mythological theory that formed the basis of poetic creation. To achieve specific goals, school representatives collected a number of written memorabilia, fairy tales, epics, songs, and other materials. The research of this school of comparative mythology has contributed to the transmission of folklore to generations and the development of mythology, and Karakalpak mythology has not been studied on the basis of the principles of comparative approach, and this is a sad situation.

Keywords: solar mythology, rudiment, archetype, diachronic approach, myth, mythology, mythologem, concept, linguaculture, sun.

КИРИШ

Тилнинг мифологик олам манзараси дунё ва табиат ҳақидаги биринчи ва муҳим манба бўлиб, бунда жамият

ғояларига асосланган асл таърифлар жамланади. Мифларнинг келиб чиқиши ҳақидаги фаразлар мифология таълиймоти доирасида, жумладан лисоний олам манзарасини воқелантирувчи восита сифатида мифларнинг тадқиқи асосан икки назария ёрдамида ўрганилади: 1) нур ва қуёшни илоҳийлаштириш (М. Мюллер назарияси); 2) табиат ходисалари ва ғайри-табиий кучларин илоҳийлаштириш (шамол, момақалдирак, чакмоқ ва бошқалар) асосида яралган мифлар (А. Кунн назарияси). Мифология инсоннинг табиат ходисалари ва атроф-муҳитда содир бўлаётган воқеликлар изоҳин топишга интилишининг натижасида ривожланган. Ваҳоланки ибтидоий одамларнинг яшаш тарзи ва географик жойлашуви, лисоннинг шаклланишига кейинчалик, адабиёт ва бошқа соҳаларининг ривожига ўз таъсирини кўрсатган [2].

Қуёш, ой ва юлдузлар каби ходисаларнинг қўл билан ўшлаб бўлмаслиги инсон тафаккурига куч беради ва унга таянган ҳолда фақат кўриш, сезиш ва идрок қилиш орқали ушбу нарсаларга тушуниб етади, улар ҳақида ғайритабиий фараз ва чексиз ғояларни юритади, бу эса охир-оқибат мифларнинг пайдо бўлишига асос бўлган. Жумладан, соляр мифологияда “қуёш” дастлабги тушунчаларда Худо сифатида воқеланмаган, у фақат илоҳийлик ғоясини рамзийлаштирган. М.Мюллер назариясида инсон “қуёш”нинг метафорик табиатини унутиб, уни Худо деб ҳисоблашни кейинчалик бошлайди деб таъкидланади. Мюллер бу каби метафорик идрокдан аслиятга ўтиш ходисасин “тил касаллиги” деб атайди. Қуёшни кўп маданиятларда “илк ҳаёт босқичлари” билан воқелантиради, у билан сермахсуллик ва унимдорлик каби мавзулар бирлашади. Америка адабиётининг хиндулар фольклорида “Ёрнинг пайдо бўлиши” номли афсонасида “қуёш” ва “ой” севишканлар сифатида тасвирланади ва уларнинг фарзандлари одамлар ҳисобланади, яъний қуёш тимсолида оламнинг яратилишидаги архетипик образ гавдалантирилади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Мюллернинг сўзларига кўра, ибтидоий одам ҳаётининг кундалик иборалар негизида воқеланадиган ибораларнинг метафорик моҳиятин тушунган ҳолда, кейинчалик негадир уни унутиб, индивидуал ходиса ва нарсаларни Худо деб ҳисоблай бошлаган деб таъкидланади. Дастлаб мажозий маънога эга бўлган иборалар кейинчалик мустақил маънога айланган [4]. Кундалик ҳаётимизда биз қорақалпоқ тилида “қуяш турды, қуяш оянды” иборасини ишлатамиз ва шу билан унга тирик мавжудотнинг хусусиятларини берамиз (персонафикация). Бундан ташқари, Мюллер мифология ва тил табиатининг боғлиқлигини қайд этади. Унинг фикрича,

персонификация стилистик воситаси кўп қўлланилган мифларда махсус исмлар, умумий отлар (эркак ва аёллик хусусиятлар) ва грамматик қўрилмалар мифологиянинг тил табиати билан алоқадорлик хусусиятларин кўрсатиб беради.

“Лингвистик” туктай назардан миф назарияси “тилнинг алоҳида ҳолати” сифатида ўрганилади. У қадимий поэзия метафоралари ва образлари асосида тадқиқ қилинади. Инсон олам ҳодисаларин ўрганиш ва идрок қилишда табиат билан концептуал билимларин қиёслаш негизида атроф муҳит ҳодисаларин, ҳаётни, умуман инсониятни ўрганади (масалан, “юлдузлар – осмон кўзлари”, “юлдузлар-инсонлар”, “юлдузлар-фарзандлар”, “юлдузлар-биллор кўзгулар”, “юлдузлар-ёмоқлар”, “юлдузлар-тош бўлақлар”, “юлдузлар-марҳумлар кўзлари”, “юлдузлар-ошиқлар”, “юлдузлар-қизлар”, “юлдузлар-кўприклар”), аммо кейинчалик инсон негидир ўзи яратган қойидаларни унутади ва ибораларни метафорик маънода қўллай бошлайди: *осмон ўзгаради ва кўп кўзли махлуқга айланади; Сомон йўли безаги.*

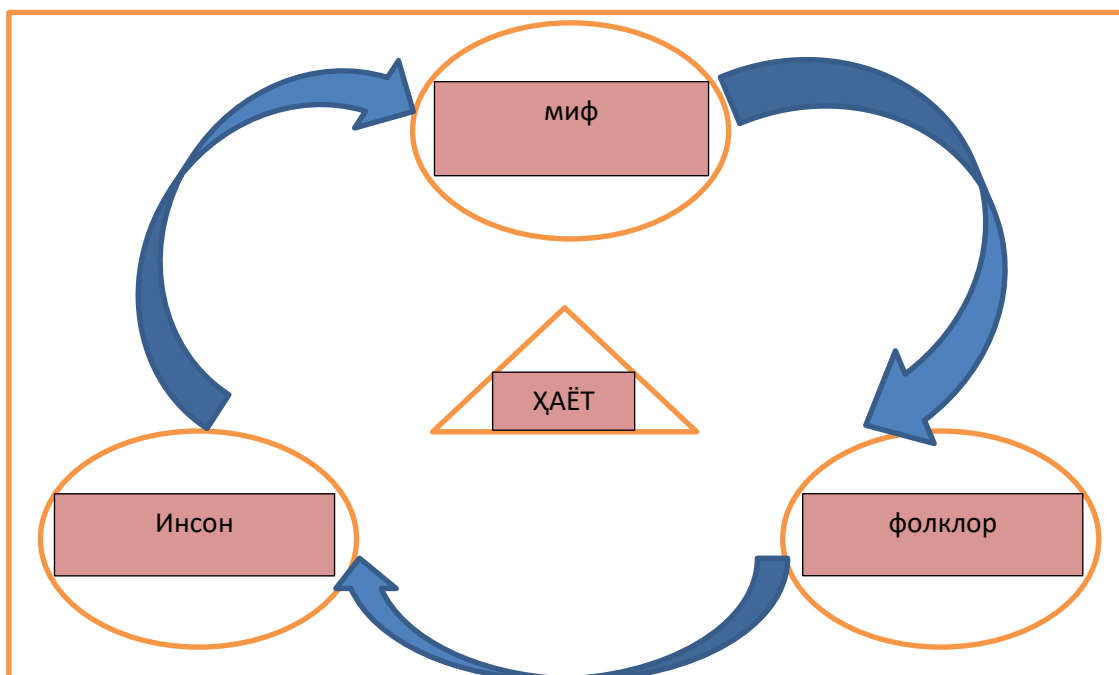
Мифология синкретик жанр бўлганлиги сабаб у инсоннинг илмий, диний, фалсафий ва бадий карашларини ўзида мужассамлаштиради. Яъний, миф - бу олам ҳақидаги ғоялар йиғиндиси ҳисобланади, халқ оғзаки ижоди (фолклор) эса оламнинг бадий-эстетик инъикоси бўлиб, мифологиянинг ўзига хос маҳсули ҳисобланади, у ёки бу хусусиятларни сақлаб қолади, ва лекин унга тенглашмайди [2].

Н.Б.Мечковскаянинг таъкидлашича: “Мифология тарихан халқларнинг жамоавий онгида пайдо бўлган ва у ҳали биринчи ҳаёт шакли, диний, амалий, илмий, бадий билим элементлари шаклланмаган халқлар орасида ажралмаган оламнинг яхлит манзарасидир. Фолклор эса миллатларнинг биринчи бадий (эстетик) жамоавий ижод маҳсули ҳисобланади (оғзаки, оғзаки-муסיқий, хореографик, драматик)”[3].

Соляр мифологиянинг асосий элементи куёш бўлиб, XIX-аср илмий адабиётларида мифологик мактаб вакили В. Маннхардт ва бошқаларнинг асарларида, мифлар куёш афсоналари деб ҳам аталган, унда қахрамон куёш ёки қахрамон куёш хусусиятларига эга бўлган. Соляр мифология астрал мифларга ишора қилади. Соляр мифлар икки гуруҳ ғояларини акс эттиради: фасллар ўзгариши (қадимги даврлар наздида) ва куёшнинг йиртқич ва турли хил даҳшатли ҳайвонлар ғоялари, айниқса илонлар тасвирида келадиган зулмат ва ёвузлик билан курашиш ғоялари устунлик қилади [1].

Бу назария биринчи марта филолог М. Мюллер томонидан тадқиқ қилинган бўлиб. Россия тилшуносларидан

ушбу масала А.Н. Афанасиева, А.А. Потебня, А.Н. Весловскийлар томонидан ишлаб чиқилган. Умуман олганда мифларнинг тадқиқи, ўзбек мифологияси Ғ.Акрамов, Б.Саримсоқов, Т.Ҳайдаров, Т.Раҳмонов, М.Жўраев, Ш.Турдимов, Ш.Шомусаров каби олимлар томонидан олиб борилган. Қорақалпоқ мифологиясининг ривожига С.С.Казахбаев, А.М.Бекимбетов, П.Ж.Отениязов, Ш.М.Кунназарова, М.М.Есебаев, М.О.Отажанова, Г.С.Калбаевлар ўз ҳиссасаларини қўшган.

Илмий ишчимизнинг ушбу қисмида инглиз ва қорақалпоқ адабиётларидаги соляр мифологиянинг рудименти сифатидаги “қуёш”нинг асосий хусусиятлари синхроник таҳлилга тортилган. Илмий ишдаги лисоний бирликлар синхроник метод, контент таҳлил методи, компонентли таҳлил методлари асосида тадқиқ қилинди. Тадқиқот предмети инглиз ва қорақалпоқ адабиётларидаги “қуёш” мифологемасининг муайян адабий асарларда воқеланиш хусусиятлари ҳисобланади. Ушбу тадқиқот учун биз қорақалпоқ адабиётининг забардаст вакили Т.Қайпбергеновнинг асари “Қорақалпоқ достони” трилогиясининг “Маманбий афсонаси”, ва инглиз адабиётидан Уолтер Скотнинг “Айвенго” романи танлаб олинган. Мазкур тадқиқот объектлари авторларнинг яшаган-ижод қилган даврлар характеристикаси ва асарларнинг жанрларига қараб танлаб олинди.

“Маманбий афсонаси”да қорақалпоқ халқининг ботир ўғлони, тарихий шахс Маманбийнинг Санкт-Петербургга Рус

императори билан қорақалпоқ халқи номидан ўчрашувга борган пайти тасвирланган. Автор Маманбий яшаган даврдаги қорақалпоқ халқининг яшаш тарзи, оддий меҳнаткаш халқнинг ҳаётининг кечирмалари, қорақалпоқ халқининг миллат сифатида сақлаб қолиш ҳаракатида юрган инсонларни ўзининг қарашлари асосида ижодий тасвирлаган, ва айрим жойларда тарихий фактлар билан ушбу ҳодиса ва инсонларга маълумотлар келтириб ўтган.

"Айвенго" - биринчи тарихий романлардан бири бўлиб, у 1819 йилда Ваверли муаллифлигида нашр этилган, кейинчалик маълум бўлишича, унинг автори Уолтер Скотт эканлиги аниқланади. Асар XIX-аср саргузашт адабиётининг классикаси сифатида тан олинган. Китобнинг сотилиши ўша пайтда биринчи босма нашр 10 000 нусхада икки ҳафтадан кам вақт ичида сотилган. Романнинг муваффақияти, ўрта асрларда ривожланган романтик адабий йўналишга қизиқишни уйғотишга ёрдам берди.

"Маманбий афсонаси"да тадқиқот объекти "қуёш" лисони 86 марта, "Айвенго"да "sun" лисони 31 марта такрорланади. "Қуёш" мифологемасининг рудементлари вербаллашган маънолар мавжуд, холбуки аксарият ҳолатларда улар денотатив маънода ишлатилади, чунончи коннотатив маънода қўлланилганида соляр мифологиянинг хусусиятларини учратишимиз мумкин.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Маманбий афсонаси: < ...ўйдиң қуяшы сенсең..>, <...қуяш түсетугын күн болса...>, <... қуяшқа қарап жүриўди умытпа... >, <... әлем қуяшы Мәкке-Мәдийнеден бәхәрленеди...>, <...қуяш түсуре алады...>, <... аспандагы қуяшқа исенбеў. Қуяш булт астында қалса да, қуяш...>.

Айвенго: <... *The sun, ... chiefly directed...*>, <... *the sun shot a broken and discoloured light...*>, <... *the sun to enable them to bear the fixed glance of a crusader...*>, <... *betwixt sun and sun...*>, <...*but thy sun has long been set...*>, <... By the bright **sun** above us, but it were shame,...>, <...Do rocks melt with **the sun**?...>, <... No more than December's snow will bide **July's sun**...>.

Мазкур мисолларда соляр мифологиянинг хусусиятлари метафорик бирикма ёрдамида вербаллаштирилган, масалан "ўйдиң қуяшы сен", яъний қахрамоннинг хотини эрига "ялғиз, ёрқин, мағрур, асосий, ҳукумронлик, куч" каби қуёш сифатларини беради. Соляр мифологияда қуёшга эҳтиром кўрсатилганидек, қорақалпоқ хотин-қизлари ҳам шу каби эҳтиромни эрларига қилишади.

Соляр мифологиянинг умумий бир хусусияти мавжуд, унинг хусусияти шундаки "қуёш" кўп маданиятларда "денгиз

йўли”, “вақт меъёри”, “бахт”, “фаровонлик”, “ижтимоий мақом”, “улчов бирлиги” каби маъноларда таърифланади.

“Маңлайыңа қуяш түсетугын күн болса” мисолда “қуёш” мифологемаси метафорик бирикма сифатида воқеланган ва “бахтинг очилса, омадингни берса, омад кўлиб боқса” каби маъноларда берилган. Жумладан иккинчи мисолда “манзилдан адашмаслик, тўғри йўлни давом этмоқ” маъноларида келтирилган. Яъний, таҳлил қилинаётган мисолларнинг коннотацияси икки хил маънода ишлатилган.

Айрим маданиятларда қуёшни ифодаловчи рақамлар ва навигация белгилари ўртасидаги боғлиқликлар бор. Масалан: Яҳудий Мидраш қуёшни Буюк Британияга сузиб кетаётган кема йўли билан таққослайди, чунончи шу манзилни 365 кун давомида босиб ўтиш мумкин бўлган (қуёш тақвимидаги кунлар сони) ва Искандариядан 354 кунда етиб бориши (ой тақвимидаги кунлар сони) эътиборга олинган. Чунончи, қадимги Туркий халқларнинг аксарияти кўчмачи халқ бўлганлиги сабаб, ҳозирги кунгача “қуёш” қўриқликдаги навигатори сифатида қўлланилиш хусусияти сақланиб қолган ва адабиётда “қуяшыңды жоғалтпа” метафорик бирлиги – ўз йўлинингни йўқотма, манзилингдан адашма маъносида қўлланилиб келади.

Қорақалпоқ мифологиясидаги “қуёш” мифологемаси соляр мифологиянинг умумий хусусиятларидан бирин, яъний “марказ” маъносин воқелантиради. “*Әлем қуяшы Мәккә-Мәдийнеден бәхәрленеди*” метафорик бирикмаси ёрдамида сакрал маънони воқелантиради ва мусулмонларга олам Макка-Мадина атрофида айланиши ҳақида айтилади.

Соляр мифологияда “қуёш” мифологемасининг асосий белгилари “нур, ёриғлик таралиши” ҳисобланади. Мазкур мисолда канцлернинг ақл-фаросати халқнинг турмиш тарзига ижобий ўзгаришлар киритиши ва ёруғ кунларни олиб келиши каби маъно ифодаланган.

Чунончи, “қуяш” мифологемасини вербаллаштириувчи “күн” ва “*әнтан*” лисонлари мавжуд бўлиб, уларнинг қадимги турк этимологик луғатидаги лексико-семантик маъноларидан бири “халқ, инсонлар, ўз ишини биладиган ишончли инсон” аниқланган, ушбу маркерлар “қуёш” мифологемасининг мазкур маданият ва тилда кенг маънода қўлланиш хусусияти очиб беради [Қадимги турк луғати 1969:326]. Жумладан, қорақалпоқ тилидаги мисолларда “қуяш” мифологемасининг рамзий маънолари учрайди: “қуёш”-“Абылқайыр хан” метафораси, яъний қандай ҳолат бўлганида ҳам “қуёш” каби “Абылқайыр хан” ҳам ўз кучини ва солаватин

йўқотмасдан ўз ишини давом этиши маъносида рамзлаштирилган.

Мазкур инглиз тилидаги мисолларнинг аксариятида “sun” мифологемаси “навигатор” маъносида келтирилган. Рицар манзилдан адашмаслик учун куёшдан фойдаланган. Жумладан, “sun” денотатив маъноларда ҳам келгани, ва куёш нурларининг ғайри табиий кучлари мисолда тасвирланганлиги мисоллар билан тасдиқланади.

Мазкур “... *the sun to enable them to bear the fixed glance of a crusader...*” мисолда келтирилган “sun” мифологемаси имплицит маънода “аёл қишига тик қараган эркак кишининг нигоҳи” маъносида келтирилган, мисол инглиз тилида ҳам “куёш” рамзий маънода “нурлий объект” сифатида келтирилган. Яъний, Ровена Сэр Темлернинг қараганидан ҳижолат бўлиб юзига вуальини туширишга мажбур бўлганин кўрган Седрикнинг жавоби.

Кейинги мисолда “*betwixt sun and sun*” мифологема вақт улчов бирлиги сифатида “24 соат вақт” маъносида келтирилган. Яъний, Авлиё Дунстан бир кун ичида Данияликлар ва Бритонликларни бир ерга туплай олган шахс сифатида келтирилган. Шу каби маънода қорақалпоқ тилида ҳам мисоллар учрайди: “*куннен кунге*”, “*қуяш арасы*”, “*таң атып, кун батқанша*” каби метафорик бирикмаларни мисол қилиб кўрсатишимиз мумкин.

Ушбу мисолда автор “куёш” мифологемаси билан персонификациялаштира ҳолати ҳам учрайди, яъний вақти келиб харбий хизматдан кетиш керак бўлган Уорффрид назарда тутилган ҳолда берилган мисол бўнга аниқ далил ҳисобланади. “Куёшинг ботди”, “вақтинг тугади”, “кеттиш вақти бўлди”, “омадинг чопмади” каби маъноларда келтирилган. Шу каби маънолар қорақалпоқ тили ва маданиятида ҳам учрайди, масалан юқорида келтирилган қорақалпоқ тилидаги мисолларда “*маңлайыңа қуяш түсетугын кун болса*”, “*қуяш түсуре алады*” метафорик бирикмалари ёрдамида воқеланган “бахтинг очилса, омадингни берса, омад кўлиб боқса ва ёруғ кунларни олиб келиш” каби маънолар берилган.

Ушбу мисолда “**December's snow**” ва “**July's sun**” оксиморон стилистик эффекти яратилган, ва унинг асосий элементлари учун қарама-қаршилик атайлаб таърифланади, яъний “умуман тўғри келмайдиган ҳолат”, “туянинг думи ерга текканда”, “ёзда қор ёққанда” деган маъноларни кўришимиз мумкин. Психологик нуқтаи назардан, оксиморон тушунарсиз вазиятни ҳал қилиш учун қўлланилади. Мазкур мисолнинг контекстида ҳам иложи йўқ ҳолат тасвирланганлиги сабаб антонимик ойлар номлари метафорик бирикмани ҳосил қилиш учун қўлланилган. “**Do rocks melt with the sun?/ Куёшда қоя тошлар эрийдими?**”

мисоли ҳам юқорида келтирилган оксиморон стилистик воситасига мисол, яъний, “бўлиши мумкин эмас ҳодиса”, “Шундай бўлиши мумкинми?” каби маъноларда вербаллашган.

Жумладан, қорақалпоқ тилининг этнографик маълумотлари ва дунё халқларининг мифологиясидаги таджирий йил, ой номлари ҳам соляр мифологиянинг рудементлари ҳисобланади. Масалан, Эптап (март)- афридунлар ойининг дастлабки ойи, фарвардин деб номланган. Маъноси-Кун, яъний Қуёш дегани, ва бу ойда ўсимликларга жон кириб бошлайди. Григориан календариди-март деп берилган. Март-грек мифологиясидаги Марс худоси исмидан олинган. Қорақалпоқ тилидаги «Эптапқа шығыў», «Кемпир Қуяшлама» тушунчалари архитипик хусусиятга эга бирликлар бўлиб, улар Қуёшга сиғиниш сингари урф-одатлардан қолган рудементларнинг бири деб таъкидлаш мумкин.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, “қуёш” мифологемаси универсал характерга эга бўлиб, ҳали хонуз қорақалпоқ ва инглиз бадий адабиётларида соляр мифология рудементи сифатида, ўз ибтидоий тавсифларин йўқотмасдан қўлланилаётганлиги далилланди. Яъний, мифологеманинг архетипик хусусиятлари қуйидаги маъноларда сақланиб қолганлиги мисоллар таҳлили билан тасдиқланди: *Қуёш-навигатор*, *қуёш-вақт*, *қуёш-бахт*, *қуёш-мавқе*, *қуёш-марказ*. Тадқиқ қилинган мисоллар негизида бир қатор метафорик бирикмалар аниқланди. Жумладан, диахроник ёндошув ёрдамида соляр мифологиянинг асосий элементи “Қуёш” мифологемаси, инсоннинг лисоний, миллий ва мифологик олам манзарасин воқелантиришда рудементлари негизида амалга оширилиши аниқланди. Ваҳоланки, инглиз мифологик олам манзарасида “Sun” мифологемаси кўпроқ табиий ва космогоник хусусиятларни воқелантирса, қорақалпоқ мифологик олам манзарасида табиий, космогоник ва сакрал хусусиятлар вербаллаштирилиши аниқланди.

REFERENCES

1. Аникин Д.А. История религии: конспект лекций Мюллер Ф. М. М 98 Введение в науку о религии: Четыре лекции, прочитанные в Лондонском Королевском институте в феврале - марте 1870 года. / Пер. с англ., предисловие и комментарии Е. С. Элбакян. Под общей редакцией А. Н. Красникова. — М.: Книжный дом «Университет»: Высшая школа, 2002. — 264 с.

2. Мифологический эпос и фольклор. «История и теория религий» | Панкин С.. litresp.ru. Дата обращения: 13 декабря 2017.
3. Мифы и фольклор//*Мечковская Н. Б.* Язык и религия. Лекции по филологии и истории религий. М.: Издательский дом: Агентство «Фаир», 1998. 352 с. ISBN 5-88641-097-X
4. https://studme.org/1529052715782/religiovedenie/mifologicheskaya_kontsepsiya_myuller
5. <http://www.mythencyclopedia.com/Sp-Tl/Stars.html#ixzz7M0w6C6Y8>
6. Ruzmetova, M., Otajonova, D., & Babadjanova, N. (2021). CONSIDERATIONS ON UNDERSTANDING THE MEANING OF A WORD. *ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES*, 2(2), 1238-1242.
7. Babadjanova, N. X. (2021). MIFOLOGIK DUNYOQARASHLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNING INSON ONGIGA TA'SIRI. *ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES*, 2(6), 1501-1505.
8. Babadjanova, N. X. (2021). MYTH AND SOCIAL REALITY: SOCIAL AND COMMUNICATIVE THE PARADIGM OF INTERPRETATION. *Theoretical & Applied Science*, (6), 713-717.